

Osadnictwo grup plemiennych w okolicach Mrągowa

Zarys I-XV wiek

Na temat ludów zamieszkujących dzisiejszą północno-wschodnią Polskę (dzisiejsze terytorium województwa warmińsko-mazurskiego) pisał już starożytny Tacyt w swoim dziele **Germanii** z roku ok. 98 n.e.. Tacyt zebrał informacje o Estach i lokalizacji ich siedzib. W początkach wczesnego średniowiecza nazwę tę rozciągnięto na wszystkie plemiona pruskie. Tacyt opisał zwyczaje życia codziennego i wojennego plemienia Estów. Ponadto we wczesnym średniowieczu płynący z Haede w Danii do Truso, angielski podróżnik Wulfstan relacjonował, iż „Wisła dzieli Witland (kraj Wit) i kraj Słowian (woenedland). A Witland należy do Estów.” Informacja ta potwierdza opis Tacyta. Wydaje się też słuszną interpretacją Gerarda Labudy, że Witland to stara nazwa omawianej w/w krainy, funkcjonująca jeszcze przed osiedleniem się Estów.

Dalsze informacje o interesujących nas ziemiach pochodzą z **Geografii** Ptolemeusza, które powstało w 150r. n.e. W dziele tym podaje dokładną lokalizację **plemienia Galindów (Galindai)**, którego osadnictwo koncentrowało się dwóch miejscach północno – wschodniej części opisywanego świata. Rzadko zdarza się żeby w starożytnym dziele w miarę dokładnie podano lokalizację jakiegoś plemienia z nazwą własną, a tak się stało w wypadku Galindów.

W ciągu pierwszych wieków naszej ery z trzech stosunkowo niewielkich skupień osadniczych, odpowiadających zapewne wzmiankowanym przez pisarzy starożytnych zespołom ludnościowym Estów, Galindów i Sudinów wyodrębnia się wiele dalszych grup plemiennych.

Na początku **I w. n.e** skupienie mazurskie składające się z grupy mrągowskiej i węgorzewskiej, zgromadziło większość dawnej ludności z wczesnej epoki żelaza. Przejawy postępujących przemian osadniczych i kulturowych w kontaktach z plemionami południowymi grup ludności przeworskiej spowodowało zmiany w życiu plemiennym i opanowanie hutnictwa z rudy darniowej wraz z wyrobami. Skupienia obu grup mogły rozwijać się niepokojone przed zewnętrznymi plemionami z powodu oddzielenia ich siedlisk przez pasy nieprzebytych pustek, terenów niezamieszkałych, bardzo trudno dostępnych, ale urozmaiconych przez mozaikowość gleb korzystnych dla uprawy zbóż, bogatych w pasze dla zwierząt łąki i świetliste lasy, puszcze pełne zwierzyny i rybne jeziora, wreszcie bogactwa naturalne w postaci rud darniowych i płytkich złóż bursztynu stwarzały warunki pomyślnego rozwoju plemiennego.

W ciągu **II w. n.e.** w obrębie grupy mragowskiej zwiększyła się liczba punktów osadniczych, zakładane były nowe cmentarzyska i osady. Szczególnie pomyślny rozwój gospodarczy i kulturowy tego plemienia przypada na **III i VI wiek**. Znamy z tego czasu wiele osad, zakładanych najczęściej na wyspach lub przy ujściach niewielkich rzek i strumieni.

Badania archeologiczne i materiał zebrany wskazuje na fakt, że grupa mragowska nie zmieniła zasadniczo terytorium osadniczego, ani podstawowych cech swej kultury aż po **VII w. n.e.** Pod koniec **VI w.** nastąpił kryzys gospodarczy, powodując rozproszenie i upadek dużych centrów osadniczych, cmentarzyska zostały porzucone, ale w znacznej części nadal funkcjonowały mniejsze osady.

W **VI i VII w.** wykształciły się trzy zasadnicze zespoły związków plemiennych. Pierwszy to zespół jaćwiński z plemionami: Jaćwingów, Sudowów, Dainowów i Polleksów i wreszcie drugi estyjski z plemionami Sambów, Skalowów, Nadrowów, Natangów, Warmów, Pomezanów i Pogezanów. Zespół Estyjski nazwany został później Prusami, które to określenie zastąpiło starą nazwę Estów, niestety w historiografii średniowiecznej nazwę Prusy rozciągnięto na Galindię i Barcję zatracając pierwotny podział skupień osadniczych z wyraźnym już podziałem na związki plemienne.

Trzeci z nich **zespół galindzki** stworzony ze wspólnoty **Galindów** oraz późniejszych **Bartów i Sasinów**.

Osadnictwo plemienne Galindów na podstawie informacji Ptolemeusza zlokalizowano na Pojezierzu Mragowskim i nad jeziorem Śniardwy oraz wokół jeziora Mamry. Obszerne badania archeologiczne wskazały na trafność lokalizacji. Na wskazanym terenie trafiono na znaczne zagęszczenia osad i cmentarzysk wskazując na intensywne zamieszkiwanie na tym terytorium. Pod koniec VII w. załamanie szlaku handlowego Bałtyk- Morze Czarne spowodował pośrednio kryzys w dobrze funkcjonującej gospodarce związku galindzkiego. Nastąpiło wyludnienie Galindii i przesunięcie ludnościowe w stronę późniejszej Sasini i wzmocnienie osadnictwa w okolicach Drwęcy. Badania archeologiczne potwierdziły rozrzedzenie dotychczasowych centrów gospodarczych jednak większość osiedli galindzkich w dalszym ciągu działała, przy czym kultura materialna żyjącej w nich ludności miała cechy dużej stabilności i nieznacznych zmian. **Wiek VIII-XI** to okres powolne podnoszenie się z kryzysu gospodarczego, odbudowa kontaktów handlowych z sąsiadami i okres ostrych walk międzyplemiennych pomiędzy Galindami a Jaćwingami. Prowadzący do osłabienia obydwu związków plemiennych. Niemniej ogólny postęp ekonomiczny i oznaki pewnej stabilizacji zasiedlenia daje się odczytać

z materiału archeologicznego. Duża część grodów, strażnic i prowizorycznych fortów wybudowano w **XI w i I poł. XII w.** W Galindii najwięcej grodów wzniesiono na obszarze rozciągającym się na zachód od Wielkich Jezior Mazurskich oraz w rejonie Mrągowa i Szczytna. Tworzyły one jakby wielki łuk fortyfikacji osłaniającej terytorium plemienne przed najazdami ze strony Jaćwieży, Rusi i Mazowsza. W **XIII wieku** Galindowie zetknęli się z Krzyżakami. Powszechnie znana nazwa Zakon Krzyżacki, prawidłowo brzmiąca to Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie. Zakon założony podczas krucjat do Ziemi Świętej w ok. 1190 r. (ale, nowe ustalenia sięgają kilku lat wcześniej).

W Polsce Krzyżacy wzięli się za sprawą księcia Konrada Mazowieckiego, który w roku **1226** sprowadził Rycerzy Zakonnych do obrony swych ziem i do zwalczania plemion pruskich, galindzkich i jaćwieskich. Książę nadał im w lenno ziemię chełmińską, do 1283r. Krzyżacy podbili ziemie między dolną Wisłą a dolnym Niemnem, odpierając powstania plemienne. Galindia padła podbita już w **1255 r.** Do końca XIII wieku Krzyżacy podbili całe terytorium wszystkich trzech związków plemiennych. Wiek XIII i XIV to intensywna budowa osadnicza ośrodków krzyżackich, nie rzadko powstałych na miejscach grodzisk podbitych plemion. W **1326 r. Galindia** weszła w skład komturstwa bałgijskiego. Od tego czasu ziemia galindzka narażona była na najazdy litewskie. Chcąc się przed nimi zabezpieczyć Krzyżacy zaczęli budować latem 1348 r. dom zakonny w Szestnie (Seehesten zwane Sesno). Budowla była drewniana okolona wałem warownym z drewnianą palisadą i wraz z okolicznymi stróżówkami i czatowniami, strażnica stanowiła ważny punkt obronny usytuowany między jeziorami Juno i Salet. Pozostało zabezpieczyć teren od strony południa i znaleziono wyjątkowo dogodny teren pomiędzy jeziorem Czos i mniejszymi dwoma jeziorkami (dawniej Miejskim Stawkiem i Jeziorkiem Miejskim, obecnie Jeziorem Magistrackim Małym i Dużym – zasypanym w latach 70 i 80, XX wieku). Dostępu od strony zachodniej broniony był przez jeziora (obecne nazwy) Juno, Sołtyskie i jeziorka Miejski Stawek i Jeziorka Miejskie. Od wschodniej pasmo jezior Czosu, Czarnego i Kociego. W tak dogodnych warunkach naturalnych wzniesiono strażnicę drewnianą przy strudze łączącą Czos i Miejski Stawek przecinającej drogę biegnącą na wznoszące się niewielkie wzgórze. Strażnica powstała prawdopodobnie w tym samym roku, co zamek w Szestnie w **1348 r.** Poprawa warunków bezpieczeństwa powodowała napływ ludności do tej części Galindii. Zaczęły powstawać pierwsze wolne wsie, zakładano majątki i a także wsie czynszowe. Założenie miasta Sensburga/Ządzborka (Mrągowa od 1946 r.) datowane jest na od 1396 r. do 1404 –1407 r. Lokacji dokonał Komtur bałgijski Jan von Sayn na prawie chełmińskim a prawa miejskie nadał wielki mistrz krzyżacki Konrad von Jungingen (starszy brat Urlyka Jungingena). W dokumencie lokacyjnym przekazał miastu 160 włók ziemi. Po klęsce grunwaldzkiej Mrągowo

przeżywało ostry kryzys gospodarczy, mieszczenie i okoliczna ludność bardzo zubożała na wiele lat i nie była w stanie wywiązać się ze świadczeń feudalnych zapisanych w przywileju lokacyjnym. Mieszkańcy zwrócili się do wielkiego mistrza krzyżackiego Konrada von Ehrlichshausena o obniżenie czynszu. W dokumencie z **20 lutego 1442 r.** uzyskali obniżenie czynszu, a w drugim z dnia **20 lutego 1444 r.** wielki mistrz odnawia pierwotny przywilej uwzględniając prośbę mieszczan.

Informację opracował:

Dariusz Żyłowski, kierownik Muzeum w Mrągowie oddział Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie

Na podstawie wiadomości:

1. Dzieje Warmii i Mazur w zarysie, pod red. J. Sikorski i St. Szostakowski, t.1, PWN, Warszawa 1981r
2. Warmia i Mazury w zarys dziejów, praca zbiorowa pod red. B. Łukaszewicza, OBN w Olsztynie, Olsztyn 1985
3. Mrągowo, z dziejów miasta i powiatu, Pojezierze, Olsztyn 1975.
4. Studium Ochrony Wartości Kulturowych, Szczegółowe wytyczne konserwatorskie wydane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie dla miejscowości Młynowo.